

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Hei, det er Sunne Seoul her. Du, den uka, så kan første episoda av den nye podcasten vår dyptikk ut, og den tar for seg hvorfor vi egentlig har et strømmarked og hvordan det fungerer.

Utover varen så kommer det flere episoder, og de kan du sjekke ut i podmeppen eller i aftenpostenappen.

Ok, så ser vi der. Da er vi i gang.

Hvis du hører godt etter noe det du hører, er Europas aller største børs for å kjøpe oss alga og strøm.

All strømmen i lampadi på telefon din. Alt er kjøpt her.

Det er to mennesker som sitter med tre skjermer og drifter hele markedet.

Hører du? Hører du ingen lyd? Ok, så ser jeg.

Ok, det er ikke så veldig spennende lyd. Det er en fascinerende lyd når du tenker på at vi er på en børs i en tid med energikrisekrig og utsjulte strømpriser.

Men skal vi se, nå skjer det noe snart.

Klocka har bygget 12.

Og snart kan hun som sitter og følger meg tenkt opp to strekka.

Fra venstre mot høyre.

En venne opp og en venne ned.

Og der et eller annet sted over mitt, så krysser de hverandre.

Dette krysset er ikke hvilket som helst kryss.

Det er tilbud, møte, etterspørsel, selveste strømprisen.

Og det her ganske enkle krysset har blitt satt hver eneste dag på denne strømbørsen i 33 år.

Det ble skapt som en løsning på en del problemer vi en gang hadd.

Og det er i dag et kryss som gir oss en god del problemer som vi ikke hadd før.

I over 1.000 magasinne rundt om i hele Norge har vi laget et vann i hundre år.

Det har gjett oss billig og får ut sivar strøm.

Ja, det er jo rett forslår. Det er en maksvis på 35 øre.

Hvor ble med at prisen er høy?

Og det vi ser er jo det at Norge nå virkeler seg inn i en feilslott europeisk klimapolitikk.

Det er en energipolitikk som rett og slett ikke henger på greit.

Så hvorfor? Hvorfor har vi det her krysset i det hele tatt?

Du hører på Deepdykk, en Aftenposten-podcast der vi dykker ned i små og store tema som formetia vi lever i.

Jeg er Marie-Derik Staterieland, og i dag årets mest utskjelte, debatterte, decimaltal og hele historia bak.

Med all den debatten og kritikken mot strømmarkedet det siste året,

så skulle nesten tro at jeg satt en håratt mamme, Hale, Horn og Hoggtenner bak hele systemet, men det er da sikkert.

Mannbak er professor i samfunnsøkonomi.

Einar.

Einar hopet, og er snart 86 år.

Og en av hjernene bak til norske strømmarkedet.

Det hele starta en dag på 80-tallet bort på NHH,

og så norskes handelsøyskole i Bergen.

Deroppe jobber på den her tida som professor ved et center.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

I et fagmiljø som bare skal øse av sine økonomiske kompetente setter utredninga som ofte har noe i skuffa.

Men ja, en sjeldengang blir det faktisk også virkelighet.

Så.

En dag i 1988, der er det meg som har hørt på til stemmen min, en dag i 1988 så kjem det et par dræsklede menn fra noen deporter, mange av deg bort i Oslo, opp på universitetet.

De hadde også på seg lange frakka, mørke solbrilla, dokumentnappa, det er hvertfall det her jeg ser for meg.

Det var nok sikkert Dekka i Ringta i Ringta på en sjov i Parabolia, så det var da alt som er.

Og i hennaren hadde der noen søkkvåte, dokumenta og et spørsmål.

Om vi kunne gjøre et utredningsoppdrag, et forskningsoppdrag, om hvordan man skulle organisere et markedspraset kraftssystem.

Vi fikk da kort og godt et 2-3-linjesoppdrag.

Som da bare for å ha det helt klart, var å lage et nasjonalt marked for strøm.

Nåka som aldri hadde eksisteret for noen sine, noen steder i verden.

Ja, det hørte riktig.

For det her markedet med børs og spotpriser som hopp opp og ned, time for time ut fra krig, Europa, vindstirken i tyskland eller fyllingsgraden i magasinavores, har ikke alltid eksisteret.

Nei, det ble funnet opp i en tid hver ordet marked var helt fremmed, fordi fleste med en stikkontakt i huset.

For på den her tida var det markedets rake motsetning, Monopola, som styrt strømbusinessen i Norge.

For eksempel, vi hadde det her i Bergesmordet, da hørte vi da BKK, som da var ei derfretten kommuner.

Vi måtte bare betale oss i den pris som BKK fassrette for kraften til den hver tid.

Altså, ingen valg, du hadde en strømproducent i ditt område, og du måtte få strømmen herfra.

Altså, ja, ingen valg, billig, forutsigbart.

Deilig.

Men så var det jo selvfølgelig ei baksige.

Men vi hadde jo ofte utkobling, vart det slett på grunn av at det var for lite kraft.

Eller man hadde for mye vann om åtte det, eller det gått på havet.

I høyeste grad, og så begynner det nordpensjonerte profesjon, å troppe seg tilbake i tid til Norge før krigen.

Og oppveksen innest i en av de her Vestlands fjordarman, der fjell stikk rett opp av vannet,

og det så vitt er plass det en liten går i en annen sving.

En nabogård hadde det.

Det var to bruk.

Men ingen hadde funnet på å legge noe strømkabel dit enda,

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

så de må tenke skjære.

Nå bygges det et lite elvekraftverk i elven derin i dalen.

I 1932 kunne foreldrene til Enar skru på elektrisk lys for første gang 25 år før noen andre i dalen.

Men det lise levde et utrikt liv.

Vi hadde at om høsten så flommet over,

om vinteren frøs elven til,

så vi måtte ha oppdekning der i form av petroleumslampere,

og det hele her rundt forbi, og oppvarmer systemet.

Så det lokale kraftverket som vi hadde,

var et eksempel på hva som kunne skje,

når det ble et større område.

Så poenget til hoppet med dette lille bakblikket

til 4. og 4. tida på 30-tallet,

er å si at Norge's strømsystem på 80-tallet

var sånn som det var i de avsidesliggende fjorarmen på 30-tallet.

Systemet var veldig sorgbart.

Kommunene hadde ingen å kjøpe kraft fra om det knep,

så resultatet ble da at kraftmonopolene i de ulike kommunene

satt på hver skintuet og byggde ut kraft

i det de hadde av vasstrag for å sørge

for at de hadde nok kraft til alle 10 av året.

Hadda man bare hadde en eller annen måte å utveksle kraftet på, kjøp av kommunene som hadde overskudd,

selv når de hadde mer nok,

et marked kund av elike.

Ideen surra i flere hoveder på denne tida,

og særlig blant biokratene som trava opp og ned i gangen i.

Kanskje særlig finansdepartemange.

Du får vit navnet på denne politikerne om litt.

De begynte å jule sine analyser og fant ut.

Dette er veldig lite effektivt.

Og med denne informasjonen

pakker folkene i finansdepartemange sakanskine

og dro til Bergen,

og hamre har løst på døra tegnere oppe med oppdraget.

Spørsmålet var at man også burde privatisere først,

men det var politisk helt dødt.

Dette var i arbeiderpartiets storhetstid.

Det var nesten ikke låt undernevnet privatisering,

så oppgaven bevever egentlig å lage et marked med 85% offentligere skap.

Og så satte vi i gang i 880.

Med oppgaven lag noe som ingen vet hva er.

Hvor startet det da egentlig?

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dypdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Jo, blant de mest desperate av de desperate som produsert strøm på denne tida. For de hadde faktisk noe som minne litt om det vi har i dag. Det var nesten som tatt flett ut av en lederbok i økonomi. Et sted strømproducenten som ikke hadde opplevd drøng på i stund kunne kjøpe fra andre producenter som hadde for mye, sånn at de som hadde for lite kunne levere strømte befolkning av seg i stedet for å kutte strømmen. Hvor utbrettet her var, og så ikke veldig. Som cirka 10% av kraftene i Norge gikk gjennom det her, mini, mini, mini markede. Og dette fascineret meg veldig. For hvilken studie er det liksom et marked i aksjon og en liten anekdotende. Jens Stoltenberg, han er utdannet i økonom og er en mega dyktig sorden. Og det fortellest alt Jens Stoltenberg besøkte da samt kjøringen en gang på 80-tallet. Samt kjøringen har satt denne her børsen. Og han kom ut og fikk orientering med dette markede. Han kom ut med stjernere ønne og sa at jeg hadde sett et virkelig markeds kryss. For når sånne på papiret ble plottet ut, har jeg sett hundre viser sikkert i lærbøkene i studie, men når fikk han set. Markeds kryss, der tilbud, møter etter spørsmål, så enkelt. Men jeg har snakket med så sikt mange folk. Og det jeg egentlig har tatt ut av det, og som du også snart sikkert kommer til å sitte igjen med, er at det er en så komplisert model som havne dypt inn i filosofiske spørsmål. Vi kommer dit etter hvert. Dette arke med kryss, fra det som da ble kaldt. Samkjøringen tog håpet med seg videre, og basert på dette arke, tenkte han seg fram til hvordan et norsk strømmarked kunne se ut. Og alt dette var å finne i en hovedrapport, og 8-9-10 arbeidsnotrater, som også havnede på pulten til olje- og energiminenistern på den tiden. Eivind Reiten. Ja, det var meg det. Det var jeg som fikk lov en gjennom i Stortinget. Det brukte mye av en aeropisk materiale, og bankede en gjennom en sommerdag i 1990. Som politiker er nok, dette er det absolutte råeste jeg har gjort. Kjærlig Storting. Det kan ikke være at som vi skrev, vi tegler det nå til, og vet ha en omfattende reform i dette kraftmarkedet vårt.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Som innebar nå helt revolutionerende i datiasystem, holde fast, åpne opp forkjøp og salg av strøm. BKK og de andre strømproducentene skulle nå endelig kunne selge strøm til hvem den ville om det så var hundrevis Amil Unna til lite fjellhytte opp i troms, og for å unngå rare situasjoner som at hver enkelt lille strømproducent skulle grave seg gjennom hele Norge med kabler til den her ene lille hytte, så tok staten over hele ansvaret for strøm dette. Staten igjen deligerte drifting av kabler ned i de ulike kommunene til nye kommunale selskap som ble opprettet, som da ikke fikk producere eller selge noe som helst, de skulle kunne reparere kabler i enkelt sagt, og for denne jobben så ble det indført nettleget, som da er denne pengesummen som dukker på strømregninger i tillegg til selve strømprisen. Men å åpne opp helt forkjøp og salg av strøm betyr også en ting til, og det var at hele Norge nå skulle få muligheten til å handle strøm fra hvem dem vil ha. I praksis ble det jo da gjennom fjorkraft, og tibber og alle de der, og begrunnelsen. Og begrunnelsen for de reformene er som følger. Bedre utnyttelse av ressursene, billigere strøm til folket, for brukerne vil over tid kjene på dette, økt samfunns økonomisk nytte. Det var liksom de aller viktigste premisene, og så la jo jeg alltid til, at vi hadde bak oss en periode med kontroversielle vannkraftutbygninger. Søttetallet var med andre ord langt fram i pannebrasken. Alt da som det, som det aller ferskeste rundt la ærva leve protestene. Demonstrantene ble sittende rolig midt i anleggsveien. La ærva leven, la ærva leven! Og cirka 30 politifolk fra Bestfittmarkspolitikkammer lykket inn.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Men resten får sine forlegg i posen.

Og at det var også et miljømessig viktig argument, at vi ikke la beslag på mer natur, flere fossefall, enn det vi trengte.

Og en av de store økonomi-høvdingene på den tiden var en professor på universitetet som et prebenmunte.

En veldig anerkjendte økonom, og han sa at han hadde aldri lest en proposisjon, hvor han har skrevet så mye ja og hurra i morgen, og han følte det var veldig konsekvent og konsistent i forhold til at det var et markedsorientert system trenger. Og veldig kompromissløst i stedet for å bare gjøre det sånn halv vei, så ble de oppfylt ut.

Jeg overrasket selv i dag, over at jeg er turt å gå så langt, men er veldig glad for at jeg gjorde det.

Så jubel og hurra i Oslo byen, men for den person som har tenkt ut hele de greierne her, så tror jeg det var litt mer nærvepirene.

En ting er jo å design et system på papiret.

En annen ting er å sette dette ut i et system, og en sjanse for at det kunne gå galt var jo veldig stor.

Ja, hvor ille kan egentlig sånn dette ting gå?

Ja, det er nesten alltid slik at når et markedsorientert, og så skal vi slappe det fritt.

Så kan det skje en veldig stor problem.

Man er ikke vant til producenten, konsumenten, myndigheter.

Orda Grytten, professor i økonomiske historie, NHH.

Eksempel på det med frislepp som har gått dårlig, det finner vi for eksempel i Norge i 1890-året.

Då hadde vi vold som frislepp av kredit, pengemengene.

Det førte til normbyggeboom og etablering av banker som ikke var et kjempekris i 1899, for man hadde over etablert seg.

Vi hadde dette første verdenskriv,

og så ser vi ikke minst 87-93, da fikk vi bolig, kris og aksjekrock, og så har vi til sluttet den kriset i 2008, finanskriset.

Så det finnes veldig mange eksempel på at når vi tar og løs opp et marked som er ganske regulert og skal gjøre det fritt, så greiver rettslet i tattaklere.

Men det her, bank og finans,

er ikke helt det samme som marked for kraft kan du si, men krafteksempelene finnes også.

England.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dypdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Som blir katastrofe.

Kalifornia.

Er katastrofe.

Ja, så det er såne ting jeg har håpet på å tenke på da i 1990, i det Eivind Reiten og Stortinget bank igjennom et av verdens aller første energimarked.

Og det ble ikke katastrofe.

Faktisk gikk strømprisen litt ned i åren som fyllte.

Litt også fordi det var mye regn og snø og smelting, men likevel,

og at det ble også slutt på kontroversielle kraftutbygginga i mange år fremover.

Og hva enten vi da egentlig opp med.

Jo, helt enkelt sagt,

akkurat det samme markedskryse som gjennst Stoltenberg en gang så.

Han kom ut med stjern og røyende.

Bare at krysset nå er resultatet av et veldig mye mer komplisert system.

Det ble for det første ikke helt som en av hoppet hadde tenkt seg.

Det svære for å si så blir det ikke slik at det blir en prisfelles for hele Norge.

For strømmettet er ikke bygget ut sånn at det kan overføre ubegrensa mengdame strøm mellom ulike dele av landet.

Det blir forskjellige priser avhengig av kapasiteten i nettet.

Nettet har med andre ord dårligere kapasitet mellom enkelte områder som igjen fører til ulike priser i ulike dele av landet.

Så i stedet for et priskryss for hele Norge ble det et kryss for hver landstil.

I tillegg til dette så ble Børsen verdens første internasjonale strømbørs i 1996.

Da Sverige ble en del av samme marked som oss.

Og tanken var vel egentlig litt lik som da vi fikk det norske markedet.

Så det er bra å ha flere og selte når vi har for mye kraft.

Og det er bra å ha noen å kjøpe fra når vi har for lite.

Så ble det lagt strømkabler i den grunnsatte havbunden mellom Norge og Kontinentet, og strømbørsen vaks.

Danmark og Brassaupp, Tyskland, England, utover 2000-tallet ble det flere og flere med i markedet.

Og nå er det totalt 16 land som kjøper og selv strøm på børsen som starter opp her i Norge.

Og med det så er vi blitt vevd sammen i et europeisk strømmarked.

Og den her lille børsen som på 80-tallet ble kaldt samkjøringen, fikk noen 19 av Nordpol og ble Europas største strømbørs.

Og selv om det nå er kjøper og seldera fra Heisenland på børsen i stedet for kjøper og seldera fra bare Norge,

som det var i gamle dager for å si det sånn, så sitt seldera nå kjøper han og stirrer på akkurat det samme som de gjorde på 80-tallet.

Vi er tilbake på børsen.

En helt vanlig mora.

Alt skjer på tre skjerba.

Hadde egentlig sett for meg litt mer busy børsjemning, men akkurat nå så er det bare ei dame her som heter Ida.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Og hun er egentlig ganske travel.

Man skal jo se at alle fyller går på det vi skal og at vi har alt vi skal før tiden.

For før lunch skal alle som vil kjøpe og selv strøm legge inn sinebud.

Hvor mye strøm de vil kjøpe og selv, til hvilken pris, hver time det neste døgnet.

Alle sammen kikker de på vermeldinga.

Blir det kaldt?

Ja, da vil folk skru på varmen, og det må handle sin mye strøm, etter spørsel.

Og strømproducenten skjønner at jeg nå er det penget igjen, og at de kan selv mye strøm dyrt tilbud.

Og jo mer producenten vil ha for strømmen, jo mindre vil vi kjøpe.

Etter spørsel går ned.

Og hvis du er litt visuel, så kan du sikkert nå se for deg to streka.

En etterspørselskurve som vinner nedover, jo dyrere strømmen blir.

Og en tilbudskurve som vinner oppover, ettersom prisen stik.

Og ett eller annet sted vil de to kurvan kris hverandre.

En algoritme på børsen bruker 17 minutter på å finne det her punktet.

80-talets våte drøm.

Det som vi gjerne kaller det et markedskurs.

Jeg har sett et virkelig markedskurs.

Her blir prisen.

Så får du et balanserbont.

Men likevækt mellom tilbuddet og spørsel.

Hvor du har like mange som ønsker å kjøpe,

og det punktet vil du gi en pris.

Og det vil gi en omsetning.

Det er spattprisen.

Selveste strømprisen.

Den prisen, der det blir solgt, akkurat like mye strøm som det blir kjøpt.

Enkelt og greit.

Men det er en slags X-faktor.

Her er noe av Fredrik Solvang, og alle ting valgte å hoppe over i NRK-programmet-debatten.

Fordi jeg tror det ble for vanskelig.

Og det var nettopp da, Fesa.

La oss ikke gå tipper inn.

Men vi tar det jo selvfølgelig, og da trenger vi noen av de stemman du nettopp hørt.

Det er børsens egen mann.

Jeg heter Hans Randen.

Vi jobber i Nordpol.

Og så har vi den her fyrn.

Håkon Barsdag, politisk redaktør i Europower, som er et nettsteg som kun skriver om strømmarkedet.

Da, litt her, superenkel.

Selve kjæren.

Ja, det var veldig skjært det der da.

Sånn.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Men modellen, sånn stedet jeg skulle bli sammen i dag, så er det den siste dyreste kraften det er behov for, som setter prisen for all kraften. Altså, buden kan være høyere og lavere, men når algoritmen har regnet ut prispunkte, altså markedskrise, så blir all kraft kjøpt og solgt for den her prisen. Også den krafta som kunne latt seg selv enda billigere. Så det kjem også på det samme om kaffetrakter de nå går på billig vannkraft fra Ådal, eller dyr gastkraft fra Europa. Du betaler det samme. Der har du det. Det er hele kjernen i denne her markedsmoellen. Det er jo hele fundamentet for at markedskapet skal virke, og det har fungeret i 30 år. Bør jeg godt? Jeg tror ikke alle vil si seg helt enig i det, for denne her modellen har også gjort utenlands kabler til et fyr. I ordblant folk de siste åre, og strømrengningen til et levende mareritt. Den dyreste krafta sett prisen, det er altså det som er grunnen. Men det er nesten umulig, og forstå det høres jo absurd ut, men det fungerer sånn som det her. Målestrømselskapet vil selvfølgelig mye som mulig på børsen, men ikke alle kan det. Elvekraftverken de må producere, du kan ikke bare stoppe kraftverket. For da må vannet gå andre veier, og kan få flere skader. Når kraftproducenta må producere uansett hva pris det, mens andre kan vent. De som har vann magasin kan bestemme når de vil bruke vannet. Så de vil producere så mye, men får de så producere mer, så skal vi ha mer penger. Hvis han får, eller så kan vi heller producere på et senere tidspunkt. Ja, ikke bare på denne tid å døne, men på denne tid å åre. Eller neste uke, neste måne. Vi satt dere troer at dere får bedre betalt neste uke, fordi dere ser det etter det kallere, så holder dere i en vann. Da får dere bedre betalt. Så på børsen, før det er til at ulike kraft vil selte ulike pris. Utenfor Norge, hvor vi har termisk produksjon, så kommer vi å kull inn på et prisnivå, og gas på et annet prisnivå, kjernikraft på et reddeprisnivå. Dette er altså den direste krafta, og det er også utenlandskraft, hvis dere har merket det. Og det er også den krafta som setter prisen for alle krafta. Til og med den her lille ældre krafta som vi selv uansett blir solgt på børsen for den her direste prisen. Hvorfor? Hvordan? Jeg sliter egentlig litt med å forstå det selv, det eneste måten jeg klarer å forstå det på, er å gå rundt med hva som hadde skjedd hvis det ikke hadde vært sånn. Altså sett at vi kjøpte alle krafta for seg, at vi fikk kjøpt den billige ældre krafta for den prisen de bydde inn, og vi fikk kjøpt den dyre gasen for den prisen de bydde inn, og den dyremagasinkrafta for den prisen de bydde inn. Da vil ikke det være nokstrømmen.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dypdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Hvem er det som skal få kjøpe strømmen til 35 året, er det du eller jeg?

Det er ikke nok til begge.

Ja, ikke sant. Alle vil jo helst kjøpe den billige ældre krafta,

men det vil jo ikke være nok av det absolutt alle.

Så der med må alle kraft selges til samme pris.

Men hva om vi heller bestemte at alle kraft skal gåst like mye som billig ældre kraft, i stedet for den dyre gas eller vannkrafta?

Det er nok bare fyre av alt vannesitt nå,

og så kommer vi til lite vannemagasina,

og da er det kanskje tomt, fordi producentene har ikke noe grunn til å spare på vann.

Det spiller ingen rolle når det produserer.

Men ved at det deg kjener med, så optimaliserer man vannforbruket.

Så det det egentlig betyr er at når strømproducentene vet at de kjener mer penger på krafta-siten vinter,

når alle skal ha varme, så er det også tenkt at det skal være en sikkerhet i det.

For da sparer også producentene på gas og vannet til vi forbruker det virkelig trengende, sånn at vi slipper de der greien fra 80-tallet.

Men vi hadde jo ofte utkobling rett og slett på grunn av at det var for lite kraft.

Og det er da essensen i hele strømmarkedet.

Nå er det nærmarkedsmodellen. Den er jo omstritt fordi mange har blitt rett før til høypris.

Men hovedargumentet for den er at det er som det sammenfallende intresse.

For producentene produserer når de tror det mest, de får mest penger,

men det er da også når man trenger mest strøm.

Så ved at det deg prøver å tjene mest mulig penger, så får man også en riktig mulig fordeling av produksjonen.

Det er jo klassisk tilbud etter spørselkurvet.

Man tenker på seg selv, men ved å tenke på seg selv er det også nytt i for samfunnet.

Og bare tenkt litt på det her begrepet, altså at noe er samfunnsøkonomisk nyttig, optimalt.

Det brukte ganske mye til noe om selve krysset, finne noe optimale løsningen, prismodellen, så nyttig får samfunnet.

Som begrunnelse for utvidelsen til et internasjonalt marked, og det er årsaken til at vi det hele tatt fikk et marked.

Samfunnsøkonomisk lønsomhet, det vil bli bedre et med dette.

Men at noe er samfunnsøkonomisk nyttig, hva betyr det da?

Nytte for hvem?

Heldigvis så finnes det folk i Norge som jobber med sånne spørsmål hver eneste dag,

og de folk kan finnes i finansdepartementet, nærmere bestemt, fag-sjæfen for overvilegte etter samfunnsøkonomiske analyser.

Vegarhole Hirsch heter jeg.

Hirsch som i jord, ja, tysk for jord.

Konami, jeg har fikk den navnet fra Konami da vi gifte oss.

Det var hvis noen tyskere som flyttet til Bergen i stå 16. et eller annet, så hadde de klart å trokte seg tilbake til.

Et eller annet, så om det var en soldat eller en.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Jeg vil ikke høre det på neste familieselskap, hvordan det egentlig var.

Men til spørsmålet, samfunnsøkonomisk nyttig.

Er det bra for samfunnet, alt hatt i betraktning?

Så hvis man kommer seg fortere fram, for eksempel i trafikken, så opplever vi så det er bra for den enkelte.

Man får mer i fritid, så man kan bruke på andre ting man har glede av.

Det er en nyttig for den enkelte, og hvis det er for veldig mange, så er det en samfunnsøkonomisk nyttig.

At man kommer seg fortere fram.

Og så hvis det er en veibygging da, så er det en samfunnsøkonomisk kostnad.

At det koster noe å bygge veien.

Og at det kan bli mer forurensning.

Så at den samfunnsøkonomisk analysen som jeg har snakket om til nå da, viser egentlig gjennomsnitte for befolkningen.

I snitt, hva blir de positive virkningene?

I snitt, hva blir kostnadene eller negative virkningene?

Og det var vel også sånn analys av folkene i Finansdepartementen gjord på 80-tallet.

Da de fannet ut av at det der gamle monopolsystemet ikke var effektivt.

Befolkningen ville ha i det store og det hele få det bedre med strømmarkedet.

Det var i argumentet, billigere strøm, mindre vant på sjøen.

Og det minner jeg også om noe av Nordpolmann.

Hans Randen satte meg, der spurt han om modellen for strømprisen.

Algoritmen er en optimering som er satt opp for å finne det samfunnsøkonomisk optimale løsningen.

Og da spørser man kanskje, nyttet for hvem?

Nyttet for hele totalsystemet.

Og totalsystemet på Børsen er 16 land og rundt 400 kjøper av selgera.

Den samfunnsøkonomiske nitten for helheten.

Men hva betyr det?

Betyr det da også nyttet for deg og meg, og så enkelt personer?

Det har ikke akkurat vært en jubelne, glede og positiv strømdebatt det siste året.

Det ville heller du motsatte en slags frustrasjon over markedet, en opplevelse av å komme dårlig ut.

Og det her, det at enkelt menneska ikke kjenner på noe nytte, selv om det er definert som nytte, det er jo også noe hirs- og finansdepartementet har en del erfaring med.

Jo, absolutt.

Og det han forteller meg, er at i det virkelig liv, så ville nesten alltid være sånn at noen kjem dårlig ut av et tiltak om det så vei bygging,

vindmølle, park eller hva den er.

Så at det er noen som bærer mer av kostnaderne enn andre, og noen som får mer nytte av tiltak enn andre.

Det kritttere som ligger i bunnen som en utgangspunkt for analysomotten, er at man kan aksepterer at noen får det dårligere,

så lenge de som får det bedre får det mer bedre, altså oppveier for dette.

Sånn at man i summe kommer ut i pluss.

Og det kan si sånn det etiske moralske grunnlaget for det, er at i teorien kan man da ta deler av

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dybdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

gvinsten til de som kommer bedre ut, gi til de som kommer dårligere ut, og så kan man da i teorien få at alle kommer bedre ut. Så det er to forskere som er, en som er et kaldur og en som er en hiks som kan på det krittene, så er det for seg et kaldur-hikskriterie på pensemmi i samfunnsøkonomi. Det aner meg noe at de som har laget strømstøtteordninger kan ha læst samme pensembok, altså det er med at staten har hvind på høye strømpriser, og vi får noe tilbake ved at de betaler en del av strømrøngning av året. Og dette må jo være en slags underkjennelse av at vi kjem dårlig ut. Og grunnen er jo at verden har endrat seg. Grigen i Ukraina er jo hovedårsaken, men det er ikke det eneste som har endrat seg siden en har hovedtengt ut strømmarkedet. Grunnen har gått fra et norsk til et internasjonalt marked. Vi har begynt å fase ut kull og gas, de energikildene vi kan starte å stoppe som vi vil, og fått mer væravhengig kraft. Og når det her skjer da, når verden endrer seg, kan også nytten endre seg. Absolutt. Finansdepartementet opplever tilvis også at verden endrer seg av å tage. Så da kan det være at det er et prosjekt som framstår som bra for fem år siden, nå framstår som dårligere. Eller motsatt, man har oppdagt at dette her kan vi gjøre billere enn vi trodde. Og hva gjør dere da, når det gruptagerer? Hvis verden forandrer seg, så begynner man å lage en nianalise. Og hva er det norske og europeiske politikere har gjort noe i disse dager? Jo, de bestiller nianalisa og utredning av de. Om hvordan strømmarkedet fungerer, hvordan høyeste pris blir prisen på altprinsipper slår ut, når gaskraftet er plutselig, er veldig dyr. Her i Norge skal en av hopet sin markedsmodell underlupa, og spørsmålet er vel egentlig om det norske markedet kan beskyttes mer? Eller sagt på noen måte, er det å åpne markedet fortsatt like nyttig for oss her i Norge, som det var for 30 år siden? Ja, det er et stort spørsmål. Det er stort et viktig spørsmål. En av hopet for sin stor. Og det har vært veldig mange forslag som har kommet opp. At vi må få kast i hele systemet, vi må gå tilbake til den gamle modellen, og vi må isolere osv. Det som er en gledelig oppi dette, synes jeg, er at man ikke er villig til stort sett å kaste hovedprinsippe om et markedsbassert system på skarpet i venn. Og hovedprinsippe i hovedprinsippe? Virkelig markedskryst. Dippdykk er en podcast fra Aftenposen, og vi kommer ut hver uke frem mot sommeren med nytt tema. Og neste uke er det noe helt annet vi dykker ned i. Kunstig intelligens.

[Transcript] Forklart / Anbefaling: Dypdykk om hvorfor vi har et strømmarked?

Og vi må bare si tusentak til hele gjengen som har brukt timer av livet sitt på forklare noe så enkelt, men vanskelig som markedskryss.

Einarhope, Eivind Reiten, Vegar Ole Hirsch, Ida Ödegård, Håkon Barsta, Hans Randen og Oda Grytten.

Plus Sigur Bjørnstad her i Aftenposten som har gått gjennom hver minste detalj, så ikke si noe helt feil.

Og vi fikk ideen til å snakke med Einarhope etter en artikkel i morgenbladet.

Dippdykk lager sammen med Marit Eriksater-Gjellan, Hannah Norlinberg, Lidesigner var kjett til Bjørgan,

som også har laget musikk til den her episoden, og prosjektleder som er Karoline Fossland.

Ansvarlig redaktør i Aftenposten er Trine Eilertsen.

Og vi har lyst til å fortsette å være i dine øra fremover, så trykk gjerne på følgknappen i appen, og har du spørsmål, du lurer på som du gjerne kunne ha tenkt en episode på.

Ris eller ros, send oss en e-post på Dippdykk.

Krøllalfa Aftenposten.nu